

สถานีรถไฟใต้ดินในปารีส : ชื่อและภาพสะท้อนความเป็นชาตินิยม ของฝรั่งเศส

กันตพงศ์ จิตต์กล้า
สาขาวิชาภาษาตะวันตก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

ประเทศฝรั่งเศสมีความเป็นชาตินิยมสูงเนื่องจากมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าพันปีและเคยเป็นเจ้าอาณานิคมนับแต่สมัยยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมรุ่งเรือง กรุงปารีสเป็นเมืองหลวงของประเทศและเป็นศูนย์รวมความเจริญทางสังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี การให้บริการรถไฟใต้ดินครั้งแรกในปี ค.ศ. 1900 เป็นการแสดงความเป็นผู้นำทางเทคโนโลยีและวิศวกรรม บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่จะอธิบายถึงชื่อสถานีรถไฟใต้ดินในปารีสด้วยแนวคิดเกี่ยวกับชื่อและภูมิหลังทางประวัติและวัฒนธรรมกับแนวคิดว่าด้วยชาตินิยม โดยเก็บรวบรวมชื่อสถานีรถไฟใต้ดินจำนวน 300 สถานีในแผนที่ขององค์การขนส่งมวลชนปารีสและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับชื่อสถานีจากพจนานุกรมชื่อเฉพาะ Le Petit Larousse การศึกษานี้พบว่า “ชื่อสถานี” เป็นเครื่องมือสร้างความเป็นชาตินิยมประการหนึ่ง โดยสะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญคือ 1) สะท้อนหน้าประวัติศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับระบอบการปกครอง 2) อดีตดินแดนโรมันคาทอลิกอันรุ่งเรือง 3) ชัยชนะของชาติฝรั่งเศสในสมรภูมิต่าง ๆ 4) ความเสียหายของประเทศในสงคราม 5) วีรบุรุษในช่วงสงคราม

คำสำคัญ : สถานีรถไฟใต้ดิน, ชื่อสถานที่, ภาษาฝรั่งเศส, ชาตินิยมฝรั่งเศส, ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส

รับต้นฉบับ 21 พฤษภาคม 2563 แก้ไขตามผู้ทรงคุณวุฒิ 28 พฤษภาคม 2563 รับลงตีพิมพ์ 2 มิถุนายน 2563

Metro Stations in Paris: The Names and the Reflections of French Patriotism

Kantaphong Chitkla
Western Language Section
Faculty of Humanities and Social Sciences
Khon Kaen University, Thailand

Abstract

France is the country being proud of patriotism due to its long history of over a thousand years. The country also used to be the colonial power in the prosperous time of the Industrial Revolution. Paris, a famous capital of France, is considered as the centre of social, cultural prosperities, and advanced technologies. The Paris metro service was first launched in 1900. It was the symbol of French leadership in technology and engineering. This article aims to give an explanation of the names of the metro stations derived from French history and culture as well as the concept of French patriotism. 300 names of the subway stations shown in Paris public transport maps were collected and “Le Petit Larousse”, the French dictionary of Proper Nouns, was used to find the origins of these names. It was found from the study that the names of the subway stations were used as a tool of French patriotism in 5 ways: 1) the reflections of the history of French regimes, 2) the prosperity of the Roman Catholic Territories, 3) the victories of French armies in many battlefields, 4) the damages of the country due to the wars, and 5) the heroes of the wars.

Keywords : Metro Station, Place Name, French Language, French Patriotism, French History

บทนำ

สาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นประเทศที่มีภูมิประวัติมายาวนานนับตั้งแต่ 5 ศตวรรษก่อนคริสตกาล ชนกลุ่มแรกเรียกว่า “โกลัวส์” (les Gaulois) หมายถึงผู้ที่อยู่อาศัยในดินแดนโกล์ (la Gaule) นับจากนั้นมีพัฒนาการตั้งแต่การรวมชาติ การสร้างชาติ การพัฒนาชาติจนถึงการรวมพลังของคนในชาติจนก่อตั้งเป็นสาธารณรัฐที่ 5 (Ve République) หลังจากการปลดแอกจากกองทัพเยอรมันนาซีในสงครามโลกครั้งที่ 2 สำเร็จ และมีนายพลชาร์ล เดอ โกลส์ (Charles De Gaulle) เป็นประธานาธิบดี

“ปารีส” เป็นทั้งเมืองหลวงและศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของฝรั่งเศส ขณะเดียวกันก็เป็นศูนย์กลางของการคมนาคมขนส่งและการท่องเที่ยวของภูมิภาคยุโรปตะวันตก ปารีสมีลักษณะเช่นนี้ นับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 และด้วยความที่มีลักษณะเป็น le pays d'accueil ส่งผลให้ที่นี่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง มีผู้อพยพต่างชาติต่างภาษาเป็นจำนวนมาก (ชอทอง บรรจงสวัสดิ์, 2560, น. 91) และมีคนอีกกลุ่มหนึ่งเข้ามายังดินแดนนี้ ในฐานะแรงงาน

กรุงปารีสได้รับแปลงโฉมครั้งใหญ่ให้ยิ่งใหญ่สมกับเป็นชาติมหาอำนาจตะวันตก โดยท่านบารอน ออสมานน์ (Baron Haussmann) การสร้างถนนขนาดใหญ่แบบ avenue หรือ boulevard อาคารก่ออิฐถือปูนประดับลวดลายและมีเหล็กตัดรูปทรงต่าง ๆ ที่ระเบียง แต่ละอาคารมีระบบน้ำประปา ท่อส่งก๊าซ ท่อวางระบายน้ำ และการจัดเก็บขยะ การจ่ายกระแสไฟฟ้าไปตามบ้านเรือนได้ริเริ่มในสมัยนี้ แต่สิ่งที่ยังเป็นปัญหาของปารีสเมืองที่ปรับโฉมให้ทันสมัยแห่งนี้คือการจราจรในใจกลางเมือง (Marseille & Laneyrie-Dagen, 1991, p. 238) รัฐบาลจึงต้องหาทางเสริมสร้างระบบขนส่งให้ทันสมัยทัดเทียม จึงต้องหาทางกับชาติมหาอำนาจอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

โครงการก่อสร้างระบบขนส่งสาธารณะด้วยรถไฟใต้ดินมีเค้าโครงมาแต่สมัยจักรวรรดิที่ 2 (Second Empire) ในปี ค.ศ. 1855 ยุคจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ประเทศฝรั่งเศสอยู่ในช่วงเริ่มต้นของ “ยุคแห่งความงดงาม” (La Belle époque) มีความเจริญทางการเมือง อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ตลอดจนสังคมใฝ่ฝันที่จะมียานพาหนะล้ำยุคให้สมกับความยิ่งใหญ่ของประเทศอยู่ทุกขณะ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1871

ได้มีแบบร่างรถไฟลอยฟ้าออกมาเป็นครั้งแรก โดยทางรถไฟนี้อยู่สูงจากพื้นดิน 7 เมตร การก่อสร้างจะดำเนินการโดยรับเงินสมทบจากห้างร้านที่รถไฟสายนี้วิ่งผ่าน (Marseille & Laneyrie-Dagen, 1991, p. 238) แต่ด้วยข้อขัดแย้งทางการเมืองและความไม่พร้อมของสภาแห่งชาติ ชาวฝรั่งเศสจึงต้องรอถึงปี ค.ศ. 1900 รถไฟใต้ดินที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจึงปรากฏตัวขึ้น

ภูมิหลังและบทบาทเชิงวัฒนธรรมของรถไฟใต้ดิน

1. ภูมิหลัง

รถไฟใต้ดินในปารีสเริ่มเปิดบริการให้กับสาธารณชนเป็นครั้งแรกในวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1900 และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 19 กรกฎาคม “สาย 1” ให้บริการฝั่งตะวันตกของปารีสไปยังฝั่งตะวันออก เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร โดยมีต้นทางจากประตูไมโย (Porte de Maillot) ไปยังประตูแวงแซนน์ (Porte de Vincennes) (Marseille & Laneyrie-Dagen, 1991, p. 239) การเปิดเดินรถครั้งนี้ นับว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งเกียรติยศอย่างหนึ่งของสาธารณรัฐฝรั่งเศสในงานมหกรรมนิทรรศการนานาชาติ (Exposition universelle) การก่อสร้างอยู่ภายใต้การดำเนินงานของบริษัทเมโทรแห่งปารีส (Compagnie du Métro de Paris) งานนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยฝีมือวิศวกรชั้นเยี่ยมอย่างนายฟูลฌองซ์ เบียงเวนู (Fulgence Bienvenüe) (Marseille & Laneyrie-Dagen, 1991, p. 239) เมื่องานมหกรรมนิทรรศการนานาชาติได้ปิดประตูลงรถไฟใต้ดินก็ทำได้เป็นความน่าตื่นตาไม่ แต่กลับกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน ดังที่ผู้เรียนภาษาฝรั่งเศสมักจะได้ยินสโลแกนที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวฝรั่งเศสกับรถไฟใต้ดินอยู่บ่อย สโลแกนนั้นคือ “Métro boulot dodo”¹

¹ สโลแกนข้างต้นเป็นวาทกรรมที่ใช้กันในเหตุการณ์ประท้วงรัฐบาลนายพลเดอโกลส์หรือที่รู้จักกันในชื่อ “Mai 68” สังคมขณะนั้น ผู้คนเบื่อหน่ายเต็มทนกับวิถีชีวิตประจำวันอันซ้ำซาก (Vessillier-Réssi, 2019) สโลแกนดังกล่าวเป็นการตัดตอนมาจากบทกลอนชื่อ “สีสรรพในโรงงาน (Couleurs d’usine)” ที่ปีแยร์ เบออาร์น (Pierre Béarn) เขียนในปี ค.ศ. 1951 เพื่อสะท้อนภาพวิถีชีวิตอันวนไปเวียนมาของหนุ่มโรงงานที่ต้องรีบจรลีไปตอกบัตรเพื่อให้ได้เงินเดือนมาเลี้ยงชีพเป็นเรื่องของวัน ๆ หนึ่งช่างน่าहतุ แต่วันละชีวิตหมดไปกับรถไฟใต้ดิน ทำมาหากิน อยู่ในบาร์ชาวดิน สูดบุหรี่ถึงกันกลิ่น กลับถึงถิ่นบ้านนอน โฮ! หมดสิ้นกันความเป็นคน ข้อความตัวเอนนี้ผู้เขียนแปลและเรียบเรียงจากบทกลอนต้นฉบับความว่า «Au déboulé garçon pointe ton numéro / Pour gagner ainsi le salaire / D’un mome jour utilitaire / Métro, boulot, bistrot, mégots, dodo, zéro» ในวารคดีท้ายเสียง “o” ที่กวีเขียนไว้ส่วนท้ายเพื่อเล่นสัมผัส เสียงนี้ให้เสียงที่สอดคล้องกับตัว “o” ที่ใช้แสดงอารมณ์ความรู้สึกในบทกวีฝรั่งเศส การซ้ำเสียงเดียวกันหลายครั้งชี้ให้เห็นว่ากวีต้องการให้ผู้อ่านมีความรู้สึกเติม ๆ ซ้ำ ๆ วนไปมาเหมือนกับชีวิตในโรงงาน

2. บทบาทเชิงวัฒนธรรม

กลยุทธ์อย่างหนึ่งในการดำเนินนโยบายทางวัฒนธรรมของประเทศฝรั่งเศสคือการสอนภาษาและวัฒนธรรมผ่านหนังสือแบบเรียน มีการกำหนดหัวข้อเนื้อหาทางวัฒนธรรมสำหรับผู้เรียนภาษาฝรั่งเศสไว้ 7 ด้านตามแนวนโยบายปัจจุบันของสังคมวัฒนธรรมฝรั่งเศส² ซึ่งมีหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสรวมอยู่ และมีการสอดแทรกเรื่องของระบบขนส่งมวลชนไว้ในบทเรียนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวฝรั่งเศส หนังสือแบบเรียนภาษาฝรั่งเศสสำหรับชาวต่างชาติหลายเล่มได้แนะนำเรื่องรถไฟใต้ดินผ่านการสอนคำศัพท์ภาษาฝรั่งเศสและความรู้เชิงสังคมและวัฒนธรรม อาทิ *La France en direct* (1969), *Fréquence Jeunes* (1994), *Panorama* (1996) และ *Alter Ego* (2006) เป็นต้น ในคริสต์วรรษที่ 21 บางเล่มได้สอดแทรกวิธีการเดินทางด้วยยานพาหนะต่างๆ ในเขตเมืองเก่าของปารีสเข้าไปในเนื้อหาบทสนทนา เช่น *Le nouveau taxi* เล่ม 1 บทที่ 10 *C'est par où ?* ในบทเรียนผู้เรียนจะรู้ว่ามิตรไฟใต้ดินวิ่งจากโรงละครโอเปร่าไปยังพิพิธภัณฑ์ลูฟวร์³ ซึ่งในแบบเรียนได้ให้แผนที่ย่านเมืองเก่ามาประกอบ (Capelle & Menand, 2017, pp. 36-37) จะเห็นได้ว่าแม้เวลาจะล่วงเลยมาถึงยุคดิจิทัล อนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์และรถไฟใต้ดินมิได้ถูกลดทอนความสำคัญในการเผยแพร่ความเป็นชาติฝรั่งเศสแต่ประการใด

รถไฟใต้ดินที่ให้บริการในเขตปารีสและปริมณฑลสังกัดองค์การขนส่งมวลชนปารีส (RATP) ปัจจุบันมีจำนวน 14 สายหลักและ 2 สายรอง ได้แก่ สาย 1, 2, 3, 3bis, 4, 5, 6, 7, 7bis, 8, 9, 10, 11, 12, 13 และ 14⁴ รถไฟใต้ดินให้บริการ 302 สถานีและมีสถานีเชื่อมต่อ 62 สถานี เนื่องจากการก่อสร้างทางรถไฟ “เมโทร”

² การกำหนดหัวข้อวัฒนธรรมทั้ง 7 ด้านได้แก่ 1) ด้านภูมิศาสตร์กายภาพฝรั่งเศส 2) ด้านประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส 3) ด้านการเมืองการปกครองฝรั่งเศส 4) ด้านเศรษฐกิจฝรั่งเศส 5) ด้านสังคมฝรั่งเศส 6) ด้านวัฒนธรรมฝรั่งเศส 7) ด้านวิถีชีวิตของชาวฝรั่งเศส

³ ในแบบเรียนไม่ได้รับอนุญาตของรถไฟใต้ดินที่ต้องโดยสารจากโรงละครโอเปร่าไปยังพิพิธภัณฑ์ลูฟวร์จากประสบการณ์ตรงผู้เขียนมักจะได้โดยสารสาย 7 จากสถานี Opéra ไปยังสถานี Palais royal-Musée du Louvre

⁴ สำหรับสาย 14 ขบวนรถไฟใต้ดินเปิดประตูต้อนรับผู้โดยสารหลังจากการทดสอบการขับเคลื่อนมีระยะเวลาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 และ ค.ศ. 1998 อาจกล่าวได้ว่าสาย 14 เป็นรถไฟใต้ดินล้ำยุคสายแรกในฝรั่งเศส เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “Météor” ย่อมาจาก Métro Est-Ouest Rapide ในทางช่วงที่สามารถทำความเร็วสูงสุด สามารถวิ่งได้ราว 70-80 กม./ชม.

ในยุคแรก ๆ จนถึง ค.ศ. 1939 ทางตอนเหนือและตอนใต้ของปารีสยังมีที่ว่างพอสำหรับการสร้างทางวิ่งลอยฟ้า สถานีรับส่งผู้โดยสารบางแห่งจึงไม่ได้มีใต้ดินเหมือนสถานีในเขตเมืองเก่า อาทิ สถานี Barbès-Rochechouart, La Chapelle, Stalingrad และ Jaurès ของสาย 2 สำหรับสาย 6 ได้แก่ สถานี Passy, Bir-Hakeim, Duplex, La Motte Piquet-Grenelle, Cambronne, Saint Jacques, Glacière, National, Chevaleret และ Quai de la Gare สำหรับสาย 5 ส่วนที่วิ่งผ่านกลางกรุงปารีสและเป็นสถานียกระดับแบบรถไฟลอยฟ้าได้แก่ สถานีการโดสแตร์ลิตซ์/Gare d'Austerlitz และ สถานีเกเดอลาราเป้/Quai de la Rapée ซึ่งเดิมชื่อว่า Pont d'Austerlitz

ภาพที่ 1 และ 2 แสดงภาพขบวนรถสาย 5 ช่วงระหว่างสถานีการโดสแตร์ลิตซ์ ไปยังสถานีเกเดอลาราเป้

หากพิจารณาชื่อสถานีในตัวอย่างโดยอาศัยความรู้เรื่องเสียงและตัวสะกดในภาษาฝรั่งเศสจะพบว่าชื่อสถานีบางแห่งที่ไม่เป็นไปตามหลักอักษรวิธีภาษาฝรั่งเศส เช่น Stalingrad, Bir-Hakeim และ Austerlitz เมื่อดูจากลักษณะสะกดตัวตามแล้วชื่อดังกล่าวดูออกเป็นชื่อที่มาจากรูปแบบการเขียนกลุ่มภาษายุโรปตะวันออกและภาษาในแอฟริกา การนำชื่อที่มีลักษณะแปลกถิ่นมาปักลงในเขตปารีสสะท้อนให้เห็นความสำคัญและผู้ที่ตัดสินใจเลือกชื่อดังกล่าวน่าจะต้องการสื่อถึงสารบางอย่างที่ซ่อนอยู่หลังชื่อเหล่านี้

หากลองนำชื่อสถานีรถไฟใต้ดินมาไล่เรียงตั้งแต่เปิดให้บริการเป็นครั้งแรกจนถึงปีปัจจุบันคือปี ค.ศ. 2020 รถไฟใต้ดินในปารีสที่มีประวัติมายาวนานถึง 120 ปี ย่อมต้องมีภูมิหลังของชื่อสถานีเป็นแน่ ขณะเดียวกัน จินตนา ยศสุนทรเขียนในหนังสือการถ่ายทอดภาษาฝรั่งเศสเป็นไทยเล่ม 2 ว่า “ชื่อสถานีรถไฟใต้ดินในปารีสบางแห่งชวนระลึกถึงความเกรียงไกรของจักรพรรดินโปเลียน” (กนต์พงศ์ จิตต์กล้า, 2553, น. 62) ข้อเขียนดังกล่าวจึงเป็นประเด็นชี้ชวนให้ค้นหาว่ามีชื่อสถานีรถไฟใต้ดินแห่งใดบ้างที่สะท้อนถึงเกียรติยศขององค์จักรพรรดินโปเลียน โดยจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 ขึ้นชื่อเรื่องเชี่ยวชาญการศึก ต่อมาหลานของท่านได้รับการสถาปนาเป็นจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 ได้พัฒนากองทัพขนานไปกับกาทัพเพื่ออิทธิพลฝรั่งเศสไปยังดินแดนต่าง ๆ การชนะศึกของจักรพรรดิองค์หลังได้มีผลต่อการตั้งชื่อสถานีรถไฟใต้ดินหรือไม่ ขณะเดียวกันมีชื่อสถานีใดบ้างที่เชื่อมโยงกับสมรภูมิที่สร้างปมในใจให้กับชาติฝรั่งเศส การค้นหาคำตอบจึงเริ่มจากการเก็บข้อมูลจากแผนผังเส้นทางรถไฟใต้ดินสายต่าง ๆ โดยคัดเลือกเฉพาะชื่อสถานีรถไฟใต้ดินในเขตปารีสเท่านั้น

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. ชื่อและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

งานการศึกษาค้นคว้าว่าด้วยการตั้งชื่อสถานที่ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในประเทศฝรั่งเศสมีจำนวนไม่น้อย ผลงานหนึ่งที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคืองานของ Lucci (1998) ซึ่งเป็นการศึกษาที่เน้นอัตลักษณ์และภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ของเมืองเกรอนอบลอะ (Grenoble) พบว่า ข้อความในป้ายร้านได้สะท้อนประวัติศาสตร์ คุณค่าและอุดมการณ์ของสถานที่นั้นรวมทั้งเป็นส่วนหนึ่ง

ในการสร้างความหมายและจินตภาพตามสังคม (ชอทอง บรรจงสวัสดิ์, 2560, น. 88-112, อ้างถึงใน Lucci, 1998)

นอกจากนี้ ยังปรากฏผลงานการศึกษาวาดด้วยการใช้ภาษาต่างประเทศ มาตั้งชื่อสถานที่ โดยงานวิจัยของประเทศไทยได้ปรากฏผลงานของ วทัญญา เล่ห์กัน และรัตนา จันทร์เทาว์ (2560, น. 110-111) ซึ่งศึกษาเรื่องภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่ออำเภอ ในจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเทศไทย โดยใช้แนวคิดด้านที่มาของ ภาษาประเภทชื่อสถานที่ (Place Name) อันเป็นการประยุกต์แนวคิดเรื่องภูมินามกับ วัฒนธรรม ซึ่งพบว่า การตั้งชื่ออำเภอด้วยภาษาบาลีสันสกฤตและภาษาเขมรล้วนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ อาทิ ชานุมาน ปทุมราชวงศา สีดา จตุรพักตรพิมาน ประทาย พิมาย สนมและสมเด็จเจ้าจิ้งจอกกล่าวได้ว่า “ชื่อ” เป็นทั้งข้อความสำคัญและเป็นสารที่สะท้อนถึงความผูกพันระหว่างชีวิตและศาสนา

การศึกษาที่มาของชื่อสถานที่รถไฟใต้ดินในปารีสในเชิงประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมประยุกต์จากแนวคิดเรื่องการมองภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมฝรั่งเศส โดยอาศัยการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคำเรียกสีในภาษาฝรั่งเศสในงานของ อีระ รุ่งธีระ (2554, น. 272) ระบุว่าคำเรียกสีทั้ง 5 ประเภทสามารถบ่งบอกค่านิยมของชาวฝรั่งเศส ได้ดังนี้ ค่านิยมเกี่ยวกับการกิน การแต่งกาย วัฒนธรรมยาสูบ ชชาติตระกูล การติดต่อกับ ขายเป็นต่างประเทศและธรรมชาติที่แวดล้อมชาวฝรั่งเศส คำเรียกสีที่สะท้อนการติดต่อกับ ขายเป็นต่างประเทศเช่น nankin หรือ jaune nankin ใช้เรียกสีผ้าที่ผลิตมาจาก เมืองนานกิง และ rouge d' Andrinople ใช้เรียกสีแดงของผ้าที่ผลิตจากเมืองแห่งนี้ ในประเทศตุรกีและส่งมาขายที่ฝรั่งเศส (อีระ รุ่งธีระ, 2554, น. 278) ผู้เขียนได้นำ แนวคิดนั้นมาผสานกับข้อสรุปในงานของมณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2547, น. 14) เรื่องการตั้งชื่อท้องที่ของไทย ซึ่งระบุว่า การตั้งชื่อสถานที่ในประเทศไทยทั้งการ ตั้งชื่อหมู่บ้านและตำบลตลอดจนอำเภอ นั้นมีที่มาจากลักษณะภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานและอาชีพ พืชและสัตว์ที่พบมากในท้องถิ่น และตำนานนิทานท้องถิ่น มงคลนาม ชื่อบุคคลสำคัญ และองค์กรและสถานที่สำคัญที่ตั้งอยู่ จากวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รวบรวมมานี้ชี้ให้เห็นว่าการตั้งชื่อสถานที่หรือการใช้คำเรียกขาน มีความคิดอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างคุณค่าและ อุดมการณ์

2. แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม

อุดมการณ์อย่างหนึ่งที่ประเทศฝรั่งเศสปลูกฝังให้กับคนในชาติมาช้านาน คือ ความรักชาติ ความรักในผืนแผ่นดินหรือความเสียสละให้แก่มาตุภูมิ ในภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า “patriotisme” พจนานุกรม Le Petit Robert ให้ข้อมูลดังนี้ “คำนี้ปรากฏขึ้นในปี ค.ศ. 1750 หมายถึง ความรักในมาตุภูมิ ความต้องการและความปรารถนาที่จะอุทิศตนเพื่อปกป้องแผ่นดิน โดยเฉพาะในยามศึกสงคราม” (Robert, 2011, p. 1831) สำหรับพจนานุกรม Le Petit Larousse ให้นิยามสั้น ๆ ว่า “ความรักในมาตุภูมิ” (Collectif Larousse, 1997, p. 756) ในส่วนของพจนานุกรมฉบับออนไลน์ Reverso Dictionnaire ให้คำจำกัดความว่า “ความผูกพันและความเสียสละให้กับมาตุภูมิ” และเสนอคำพ้องของ “patriotisme” เทียบเท่ากับ “sentiment national” หรือความรู้สึกรักชาตินั่นเอง (Reverso Dictionnaire, 2020, May 25)

หลักฐานหนึ่งที่พอจะยืนยันได้ว่ารัฐชาติได้ปลูกฝังอุดมการณ์ “รักชาติ” หรือ “ชาตินิยม” ให้กับคนในฝรั่งเศสมีมานานนับแต่สมัยจักรพรรดิโนโปเลียนที่ 1 คือหนังสือชุด “คู่มือความกล้าหาญหรือชัยชนะของกองทัพฝรั่งเศสฯ” (Manuel des braves ou victoires des armées françaises [...]) จากอารัมภบทของหนังสือบรรณาธิการได้ปลูกเร้าความรักชาติหรือชาตินิยมตั้งแต่นำแรก ๆ ของหนังสือความว่า “เพื่อการเขียนให้เกียรติแต่ประวัติศาสตร์แห่งกองทัพหลวง ไม่จำเป็นที่ต้องเกิดในผืนแผ่นดินฝรั่งเศส ขอเพียงให้เกียรติต่อแผ่นดินด้วยความรักที่มีต่อแผ่นดิน อย่าคาดเดาความรักชาติจากผู้อ่าน แต่จงแสดงความรักชาติด้วยตัวท่านเอง”⁵ (Thiessé, 1817, X) และเมื่อการแสวงหาอาณานิคมมาพร้อมกับการพัฒนาชาติ การปลูกฝัง “สำนึกรักชาติ” ให้กับเยาวชนในโรงเรียนเป็นเรื่องที่รัฐได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ ดังจะเห็นได้จากหนังสือเรื่อง “เธอจะเป็นทหาร : ประวัติทหารฝรั่งเศสนายหนึ่ง-เรื่องเล่าและบทเรียนสำนึกรักชาติสำหรับการอบรมและการศึกษาของทหาร” (Tu seras soldat : Histoire d'un soldat français-Récits et leçons patriotiques d'instruction et d'éducation militaires)

⁵แปลและเรียบเรียงจากประโยคภาษาฝรั่งเศส “Pour écrire dignement l'histoire de la grande armée, il ne faut pas seulement être né en France, il faut être digne de sa patrie par son amour pour elle. Il ne faut pas spéculer sur le patriotisme de lecteur, mais être patriote soi-même.”

หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1888 ซึ่งเป็นสมัยสาธารณรัฐที่ 3 เป็นยุคสร้างชาติและกู้ชาติในเวลาเดียวกันเนื่องจากขณะนั้นประเทศฝรั่งเศสได้สูญเสียแคว้นอัลซาสและลอเรนน์ให้กับกองทัพเยอรมันไปตั้งแต่ ค.ศ. 1871 ข้อความในอารัมภบทของหนังสือเน้นเรื่องความรักต่อประเทศอย่างชัดเจนโดยใช้คำว่า “l’amour du Pays” ผู้เขียนเน้นอักษรตัวหนาเพื่อย้ำถึงความสำคัญของความคิดนี้ และคำว่า “Pays” ที่หมายถึงประเทศนั้นเขียนขึ้นต้นด้วยตัวพิมพ์ใหญ่ ซึ่งถือว่าไม่ใช่เรื่องปกติของการสะกดคำตามหลักไวยากรณ์ฝรั่งเศส โดยผู้เขียนน่าจะต้องการสื่อถึงประเทศฝรั่งเศส ก่อนมีการเปิดให้บริการรถไฟใต้ดิน ประเทศฝรั่งเศสต้องอับอายที่พ่ายแพ้ต่อกองทัพเยอรมัน ดังนั้นเพื่อเป็นการกลบเกลื่อนปมนั้นไปพร้อม ๆ กับการประกาศความยิ่งใหญ่ รัฐบาลจึงต้องหาเครื่องมือมาประชาสัมพันธ์ให้กับชัยชนะและความสำเร็จ

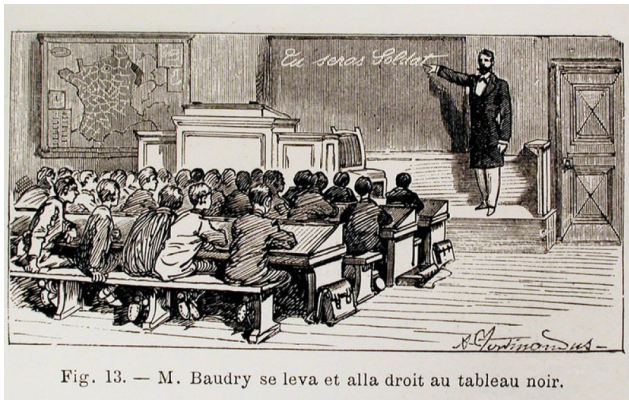

Fig. 13. — M. Baudry se leva et alla droit au tableau noir.

ภาพที่ 3 เป็นภาพจากหน้าปกหนังสือ “เธอจะเป็นทหารฯ” Tu seras soldat.

ตั้งปรากฏบนกระดานดำ

ที่มา : Éditions Canopé, 2020, May 11

ความเป็นชาตินิยมของฝรั่งเศสยังแฝงมากับศาสนนิยม ในอดีตการจะเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์ กษัตริย์พระองค์นั้นจะต้องผ่านพิธีราชาภิเษกจากองค์พระสังฆราช Milliot and Minard (2018) ได้สะท้อนบทบาทของศาสนาคริสต์กับประเทศฝรั่งเศสไว้อย่างชัดเจน นักประวัติศาสตร์ทั้งสองท่านเรียกประเทศฝรั่งเศส

ในช่วงเวลานี้ว่า “ประเทศฝรั่งเศสผู้นับถือคริสต์” (Une France chrétienne) นิกายโรมันคาทอลิกเคยเป็นศาสนาประจำชาติ ฝรั่งเศสและบาทหลวง มีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคณะเยซุอิตซึ่งขึ้นตรงต่อสันตะสำนักแห่งโรมได้อภิสิทธิ์ในการเป็นส่วนหนึ่งผู้นำทางการเมืองและสังคมในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 (Milliot & Minard, 2018, p. 201) ชื่อถนนและสิ่งปลูกสร้างในฝรั่งเศสมักจะมีคำว่า “แซงต์” (Saint) นำหน้า ต่อมาแม้พระศาสนจักรจะถูกริตรอนอำนาจและริบศาสนสมบัติทั้งหมดในปี ค.ศ. 1905 แต่หอสมุดใหญ่ใจกลางกรุงปารีสซึ่งเปิดให้บริการจนถึงปัจจุบันยังคงใช้ชื่อว่า “ห้องสมุดแซงต์เดอเนอวิแยฟ” (Sainte Geneviève) ซึ่งเป็นชื่อนักบุญที่คุ้มครองเมืองหลวงแห่งนี้

ในการสอบทานชื่อสถานที่และชื่อบุคคลสำคัญ ชื่อสมรภูมิต่าง ๆ ในครั้งนี้ ผู้เขียนเลือกใช้แหล่งข้อมูลพื้นฐานจากหมวดศัพท์เฉพาะของพจนานุกรมเลอ เปติ ลารูสซ์ (Le Petit Larousse) พจนานุกรมฉบับนี้เป็นพจนานุกรมฉบับมาตรฐานของฝรั่งเศสฉบับหนึ่งที่รวบรวมชื่อเฉพาะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วรรณคดี ศิลปะและโบราณคดี วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศสและสากลไว้อย่างเป็นระบบ ชื่อเฉพาะจำนวน 25,600 คำ เรียงตามตัวอักษร A-Z พร้อมอธิบายข้อมูลอันสะท้อนถึงเกียรติภูมิและปมประวัติของชื่อนั้น ๆ

ผลการศึกษาวิเคราะห์

การตั้งชื่อนีรถไฟใต้ดินนั้นพอจะสรุปเป็นหลักการคร่าว ๆ ตามหลักฐานที่ปรากฏได้ว่ามาจากชื่อบริเวณหรือสิ่งปลูกสร้างที่อยู่รอบ ๆ ตัวอาคารสถานี ดังนั้นการตั้งชื่อนี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญไม่น้อยเพราะสะท้อนให้เห็นสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์แวดล้อมที่ประกอบสร้างทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและลักษณะทิวเขา ตลอดจนการสร้างความหมายของสารที่จะสื่อออกไป ชื่อนีรถไฟใต้ดินในปารีสสะท้อนภาพการให้ความสำคัญกับสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และบุคคลดังนี้

1. ชื่อนีรถไฟใต้ดินที่สะท้อนหน้าประวัติศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับระบอบการปกครองเกณฑ์ในการแบ่งช่วงเวลาสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติฝรั่งเศสนั้นมีหลายเกณฑ์ สำหรับบทความนี้หากนำชื่อนีรถไฟใต้ดินมาไล่เรียงชื่อผสมผสาน

กับประวัติการปกครองพอจะทำให้เราเห็นพัฒนาการนั้นโดยเริ่มจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบบกษัตริย์ ระบอบสาธารณรัฐ และระบอบจักรวรรดิ ซึ่งสองระบอบหลังจะเปลี่ยนสลับกันไปมาตามแต่ผู้นำในช่วงนั้น สถานีรถไฟใต้ดินที่สะท้อนเรื่องราวดังกล่าวได้แก่

สถานีบาสตีล/Bastille (สาย 1 5 และ 8) สถานีแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณ จตุรัสบาสตีล ภาพปูนต่ำลงสีบนขานซาลาสถานีของรถไฟใต้ดินสาย 1 แห่งนี้จะปลุกจิตสำนึกให้ผู้หลงใหลประวัติศาสตร์นึกถึงการปฏิวัติการปกครองครั้งใหญ่ของฝรั่งเศส และหากเดินลงไปบริเวณขานซาลาของรถไฟใต้ดินสาย 5 ฟังก์ที่มีปลายทางไปยังสถานีโบบิญี/Bobigny จะพบฐานรากกำแพงคุกบาสตีลในอดีตที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบันเพียงแห่งเดียว สมัยก่อนบริเวณนี้เป็นป้อมปราการของคุกคุมขังนักโทษการเมืองสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 13 เป็นต้นมา ต่อมากุยกแห่งนี้ถูกยึดครองโดยกองกำลังผู้ต่อต้านกษัตริย์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 และในปีถัดมากุยกแห่งนี้ถูกทำลายลง

สถานีแองวาลิด/Invalides (สาย 8 และ 13) สถานีนี้ตั้งอยู่ไม่ห่างจากอาคารแองวาลิดมากนัก อาคารหลังนี้สร้างขึ้นสมัยแรกโดยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในปี ค.ศ. 1670 เพื่อรองรับทหารทุพพลภาพ ต่อมาในสมัยจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 มีการก่อสร้างส่วนโดมทองขึ้นมาตั้งตระหง่าน ปัจจุบันเป็นที่เก็บรักษา骸อัฐิของจักรพรรดิผู้เชี่ยวชาญการศึกองค์นี้และโอรสของท่าน

สถานีเรปูบลิก/République (สาย 3 5 8 9 และ 11) สถานีนี้ตั้งอยู่บริเวณ จตุรัสเรปูบลิก เมื่อมองขึ้นไปจะเห็นอนุสาวรีย์เทพีเสรีภาพตั้งตระหง่าน สถานที่แห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงการปลดแอกออกจากระบบกษัตริย์และก่อตั้งระบอบสาธารณรัฐ มีการสร้างภาพปูนต่ำแสดงสัญลักษณ์ของการก่อตั้งสาธารณรัฐที่ 1 2 และ 3

2. ชื่อสถานที่สะท้อนถึงอดีตดินแดนโรมันคาทอลิกอันรุ่งเรือง

แม้ในปัจจุบันประเทศฝรั่งเศสจะประกาศว่าตนเป็นกลางทางศาสนาหรือไม่เชื่อว่าพระเจ้ามีจริง (athée) แต่อย่างไรก็ดี วันหยุดตามประเพณีคริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิกหลายวันก็ยังคงปรากฏอยู่ในปฏิทินของทางราชการ เป็นต้นว่า วันคริสต์มาส วันปาสกา และวันพญาสามองค์ ขณะเดียวกันถนนหลายสายในฝรั่งเศสก็จะมีคำว่า “แซงต์” (Saint) นำหน้าเช่น ถนนแซงต์เดอนีส (Saint Denis) และถนนแซงต์มิเชล (Saint

Michel) เป็นอาทิ ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นยุคที่บาทหลวงคณะเยซุอิตเข้ามามีอำนาจในราชสำนัก ดังนั้น วิถีคริสต์จึงยังปรากฏร่องรอยในวิถีชีวิตของคนในชาติฝรั่งเศสเสมอมา ใคร่ขอยกตัวอย่างสถานีที่เกี่ยวข้องกับชื่อในนิกายโรมันคาทอลิกและมีความสำคัญต่อแผ่นดินฝรั่งเศส

สถานีมีดต์แลน/Madeleine (สาย 8, 12, 14) สถานีแห่งนี้อยู่ติดกับโบสถ์มีดต์แลน โบสถ์แห่งนี้ใช้เวลาก่อสร้างยาวนานถึง 58 ปีนับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 รูปแบบของโบสถ์ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหลายครั้ง สถาปัตยกรรมที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันเป็นประสงค์ของจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 สมัยนั้นใช้เป็นวิหารตามประเพณีกรีกเพื่อเป็นเกียรติแก่การสถาปนากองทัพหลวง (Grande armée) แห่งจักรวรรดิฝรั่งเศส ชื่อโบสถ์มีที่มาจากชื่อสตรีสำคัญคนหนึ่งในพระวรสารนักบุญลูกา ชื่อเต็มคือมารีมีดต์แลน (Marie Madeleine)⁶ นางเป็นผู้ปรนนิบัติพระเยซูคริสตเจ้า

สถานีแปร์ ลาแชส/Père Lachaise (สาย 2 และ 3) สถานีแห่งนี้อยู่ติดกับสุสานแปร์ ลาแชส เดิมทีคำว่า Lachaise สะกดด้วยตัว “z” La Chaize ท่านเป็นบาทหลวงในคณะเยซุอิต เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินให้กับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นผู้วางนโยบายทางการเมืองและราชสำนักในขณะนั้นเพื่อสร้างให้พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 เป็นสุริยกษัตริย์ ขณะเดียวกันเป็นผู้จัดการให้กษัตริย์พระองค์นี้เป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ของนิกายโรมันคาทอลิก

สถานีแซงต์ แฌร์แมงเดเปร่/Saint Germain des Prés (สาย 4) สถานีแห่งนี้อยู่ติดกับโบสถ์แซงต์ แฌร์แมงเดเปร่ ซึ่งเป็นโบสถ์ที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุดแห่งหนึ่งในปารีส สร้างขึ้นในสมัยเมโรแวงเซียง ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 6 ชื่อสถานีรถไฟแห่งนี้ นำมาจากชื่อโบสถ์ ซึ่งตั้งเพื่อเป็นเกียรติแก่พระสังฆราชนามว่า แฌร์แมง เดอ ปารี (Germain de Paris) ที่มาปกครองอารามแห่งนี้ช่วงปี ค.ศ. 555-576 ต่อมาในปี ค.ศ. 1862 ตรงกับสมัยจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 โบสถ์แห่งนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ

⁶ในพระวรสารฉบับแปลเป็นไทยจะปรากฏชื่อเป็น “มารีอามักดาเลนา” หมายถึง มารีซาวมักดาลา

3. ชื่อสถานที่ที่สะท้อนชัยชนะของฝรั่งเศสในสมรภูมิ

เมื่อกล่าวถึงชื่อสถานีรถไฟใต้ดินในปารีสที่สะท้อนชัยชนะของจักรพรรดินโปเลียนจะปรากฏชื่อจำนวน 4 รายการ ขณะเดียวกันก็ยังปรากฏชื่อสถานที่สะท้อนว่ากองทัพฝรั่งเศสมีชัยในสมรภูมิต่างครั้งครั้งที่ 2 จำนวน 1 รายการดังต่อไปนี้

สถานีการ์โดสเตร์ลิทซ์/Gare d'Austerlitz (สาย 5 และ 10) สถานีรถไฟใต้ดินแห่งนี้ตั้งอยู่ที่เดียวกับสถานีรถไฟ Austerlitz ที่ให้บริการรถไฟไปยังเมืองออร์เลออง (Orléans) และเมืองตูร์ (Tours) ชื่อนี้สะท้อนถึงชัยชนะของจักรวรรดิแห่งฝรั่งเศสเหนือจักรวรรดิของออสเตรียและรัสเซีย การต่อสู้ครั้งนี้เกิดขึ้นในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1805 นับเป็นผลงานชิ้นเอกทางยุทธวิธีของจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 และกองทัพหลวง ซึ่งยุทธวิธีเหล่านี้ยังคงใช้สอนในโรงเรียนทหารหลายแห่งของฝรั่งเศส

สถานีเบียร์-อาแกม/Bir-Hakeim (สาย 6) สถานีแห่งนี้ตั้งอยู่เชิงสะพานเบียร์-อาแกม ฝั่งเดียวกับหอไอเฟล เป็นชื่อของสมรภูมิที่เกิดขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นสมรภูมิต่างทะเลทรายอยู่ในประเทศลิเบีย กองทัพเสรีชนฝรั่งเศสภายใต้การนำของนายพลเคอนิก (Général Koenig) ได้ปะทะกับฝ่ายอักษะเยอรมัน-อิตาลี ในปี ค.ศ. 1942 ผลคือฝ่ายฝรั่งเศสมีชัยในสมรภูมินี้

สถานีอีเอน่า/Iéna (สาย 9) สถานีนี้ตั้งอยู่บริเวณจตุรัสอีเอน่า ชื่อนี้มีที่มาจากสมรภูมิตันในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2349 เมื่อกองทัพฝรั่งเศสในจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 ได้เอาชนะกองทัพรัสเซียของเจ้าชายแห่ง ไฮเฮนโลเฮอ อิงเงลฟินเงน (Hohenlohe-Ingelfingen) ชัยชนะในครั้งนี้เป็นการปูทางเพื่อบุกเข้ากรุงเบอร์ลิน

สถานีลูฟวร์-ริโวลี/Louvre-Rivoli (สาย 1) สถานีนี้ตั้งอยู่บริเวณถนนริโวลีและท้ายพิพิธภัณฑลุ่มฟูร์ ริโวลีเป็นชื่อของสมรภูมิที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 14 และ 15 มกราคม ค.ศ. 1797 ทางตอนเหนือของอิตาลี เป็นการต่อสู้ระหว่างกองทัพฝรั่งเศสและกองทัพออสเตรีย และชัยชนะครั้งนี้ได้เสริมสร้างความเกรียงไกรให้กับกองทัพของจักรพรรดินโปเลียนที่ 1

สถานีเรอโมร์-เซบาสโตโปล/Réaumur-Sébastopol (สาย 3 และ 4) สถานีนี้ตั้งอยู่บริเวณจุดตัดถนนเรอโมร์และถนนเซบาสโตโปล “เซบาสโตโปล” เป็นชื่อเมืองท่าในประเทศรัสเซีย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณแหลมไครเมีย (Crimée)⁷ เป็นเมืองสำคัญสำหรับการต่อเรือ หลังจากถูกล้อมนานนับปีในสงครามแห่งไครเมีย เมืองนี้ก็พ่ายต่อกองกำลังฝรั่งเศส - อังกฤษในปี ค.ศ. 1855

สถานีวารอง/Wagram (สาย 3) สถานีนี้ตั้งอยู่บริเวณถนนวารอง ที่ทอดยาวไปจนถึงประตูชัยที่เริ่มสร้างขึ้นในสมัยจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 ชื่อถนนสายนี้ มาจากสมรภูมิแห่งวารอง ซึ่งกองทัพใหญ่หรือกองทัพอาร์เม่ของจักรพรรดินโปเลียนที่ 1 มีชัยเหนือท่านดยุคชาร์ลแห่งออสเตรีย ชัยชนะครั้งนี้เกิดขึ้นทางตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเวียนนาเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม ค.ศ. 1809

4. ชื่อสถานที่สะท้อนหายนะของฝรั่งเศสในสงคราม

ประเทศฝรั่งเศสต้องเผชิญหน้ากับสงครามโลกทั้งสองครั้ง ขณะกำลังฟื้นฟูบ้านเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ไม่ทันแล้วเสร็จ สงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ปะทุขึ้น ซึ่งสงครามครั้งหลังนี้ได้สร้างความเจ็บปวดแสนสาหัสให้กับชาวฝรั่งเศสรวมไปถึงชาวยิวที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากกองทหารนาซี ชื่อสถานีรถไฟใต้ดินที่สะท้อนถึงความหายนะนั้นมีดังนี้

ภาพที่ 4 ป้ายสถานีรถไฟใต้ดินการ์เดอแลส-แวร์ดีง

⁷ ปัจจุบันดินแดนนี้ได้ประกาศเอกราชจากประเทศยูเครน และเข้าสู่อการเป็นสาธารณรัฐของรัสเซีย

สถานีรถไฟเดอแลส-แวร์ดีง/*Gare de l'Est-Verdun* (สาย 4 5 และ 7) สถานีรถไฟใต้ดินแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณใต้สถานีรถไฟสายหลักอีกทีหนึ่ง เมื่อหันหลังให้กับสถานีและไปทางซ้ายมือจะพบกับถนนแวร์ดีง ซึ่งถนนแห่งนี้มาจากชื่อเมืองในฝั่งตะวันออกของฝรั่งเศส เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ปะทุขึ้นและดำเนินมาอย่างยืดเยื้อระหว่างปี ค.ศ. 1914-1918⁸ แนวรบด้านทิศตะวันออกของประเทศฝรั่งเศสที่มีผู้เสียชีวิตในการรบมากที่สุดคือสมรภูมิแห่งแวร์ดีง การต่อสู้ที่รุนแรงที่สุดของสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนธันวาคมมีผู้เสียชีวิตกว่า 300,000 ราย แบ่งเป็นชาวฝรั่งเศส 163,000 คนและชาวเยอรมัน 143,000 คน (Wikipédia, l'encyclopédie libre, 2020, mars 27) แม้ที่สุดสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ต่อต้านกองทัพเยอรมันอย่างมีชัยแต่การล้มหายตายจากของเพื่อนร่วมชาติจำนวนมากนี้สร้างบาดแผลในใจของผู้ที่มีชีวิตอยู่ไม่น้อย

เมื่อเดินออกจากสถานีรถไฟใต้ดินเพื่อขึ้นไปยังบริเวณสถานีรถไฟสายหลักมองไปยังห้องโถงด้านซ้ายมือจะพบภาพวาดสีน้ำมันผืนใหญ่ตั้งตระหง่าน ภาพดังกล่าวมีชื่อว่า “การเดินทางของเหล่าทหารมหาสงคราม สิงหาคม 1914” (*Le départ des poilus*⁹, août 1914) ภาพวาดดังกล่าวน่าจะสร้างผลกระทบต่อความรู้สึกผู้ใกล้ชิดของผู้ที่ผ่านสงครามไม่มากนักน้อย สำหรับอ็ฟ ปูร์เช่ (Yves Pourcher) นักชาติพันธุ์วิทยา ยังฝังใจต่อเหตุการณ์และได้บรรยายความรู้สึกดังกล่าวในบทความชื่อ “ภาพคติแห่งมหาสงคราม” (*Les clichés de la Grande Guerre*) ความว่า

“บ่อยครั้ง ขณะที่ผมเข้าไปในห้องโถงใหญ่ของสถานีรถไฟเดอแลสในปารีส ผมเฝ้ามองใคร่ครวญภาพวาดขนาดมหึมาที่อัลแบร์ตแอร์แตร์เป็นผู้วาด เราเห็นฉากออกเดินทางในเดือนสิงหาคม 1914 ได้จากภาพนั้น

⁸ชาวฝรั่งเศสมักเรียกสงครามโลกครั้งที่ 1 ว่า “มหาสงคราม” (*La Grande Guerre*) ชาวฝรั่งเศสทั่วทั้งโลกถูกเรียกกระตมพลเพื่อเป็นกองกำลังปกป้องมาตุภูมิของพวกเขา แม้แต่นักบวชชายที่สอนหนังสือในประเทศไทยก็ต้องเข้าร่วมรบด้วย นักบวชแห่งคณะเซนต์คาเบรียลที่ได้ไปร่วมสงครามนี้คือ ฆราวาส.ฮีแลร์และฆราวาสหลุยส์ซานแนล ซึ่งท่านสุดท้ายไม่ได้กลับมายังประเทศไทยเนื่องจากเสียชีวิตในสนามรบ (Coster, 2002, p. 349) ในขณะที่สตรีชาวฝรั่งเศสเข้ามาในโรงงานเพื่อทำงานแทนเหล่าทหารที่ออกรบนับล้านนาย ในภาวะการณ์เช่นนี้สตรีทำหน้าที่ผู้ขาย การเห็นพวกเธอเหล่านั้นชั้นบรรดองจึงกลายเป็นภาพคุ้นเคยของยุค (Librairie Larousse, 1980, p. 1030)

⁹Poilu เป็นภาษาพูดในภาษาฝรั่งเศส ใช้เรียกบรรดาทหารที่ออกรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 หรือ มหาสงคราม

ในขณะที่เหล่าทหารส่วนหนึ่งขึ้นไปบนตู้รถไฟ ทหารนายอื่น ๆ โอบกอดภรรยาของตนและสวมกอดลูก ๆ เป็นครั้งสุดท้าย พ่อแม่ของพวกเขา มาพร้อมกับเสบียง จากเหตุการณ์ทั้งหมดประทับใจลงไปบนภาพนั้น บนพื้นสีครามอิมครีမ် มองไม่เห็นความปลื้มปิติใดๆ ชายสูงวัยคนหนึ่ง นั่งร้องไห้อยู่บนที่เบาะเดินทาง มีภรรยาปลอบใจอยู่ข้าง ๆ สายตาเหล่านั้น เหมือนจะเป็นกังวลไม่ว่าจะพวกวัยรุ่นและพวกหนุ่มมอดแฉ่ม แอร์แตร์ ผู้สูญเสียลูกชายในสงคราม ได้วาดภาพของเขาเองลงบนมุมขวาของภาพ เขายืนถือช่อดอกไม้ภรรยาของแอร์แตร์ก็อยู่ในภาพเช่นกัน ตรงซ้ายมือ เธอเอามือประสานกัน ตรงกลางของภาพเป็นลูกชายเขา เขามองขึ้นฟ้า พร้อมกับชูแขนทั้งสองข้าง ข้างหนึ่งถือหมวกกับทหารส่วนอีกข้าง ถือปืนไรเฟิล ภาพวาดผืนนี้ได้ตั้งแสดงมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1926 นักเดินทางหลายล้านคนสามารถมองเห็นฉากประวัติศาสตร์ของชาติจากนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้คนเข้ามาด้วยความเศร้าแต่มีจิตใจกล้าหาญ ในยามสงคราม” (Poucher, 2020)

ภาพที่ 5 ภาพวาดของอัลแบร์ต แอร์แตร์จัดแสดงอยู่มุมบน
ของโถงในสถานีรถไฟ “การ์ เดอ แลส”

ที่มา : Wikipedia contributors, 2020, January 7

หากเรากลับไปทบทวนประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งสถานะ “การเดอแลส-แวร์เต็ง” ไม่มีส่วนสัมพันธ์กับภาพที่แสดงความกระตือรือร้นรักชาติที่ยิ่งใหญ่ แต่กลับเป็นภาพตัวแทนความโศกเศร้า ที่ไม่ได้ต้อนรับทหารที่มีความรักและภูมิใจที่พร้อมสละชีพเพื่อมาตุภูมิ แต่กลับเป็นจุดขนส่งของขบวนรถไฟบรรทุกเชลยศึกวันแล้ววันเล่า โดยเฉพาะขบวนของผู้ถูกเนรเทศชาวยิวที่อยู่ในฝรั่งเศส คนกลุ่มนี้ถูกส่งไปยังค่ายกักกันที่เมืองดรองซี (Drancy) ทางตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงปารีส จากนั้นต้องเดินทางไปยังค่ายกักกันนาซี ขบวนรถไฟของพวกเขามุ่งหน้าไปยังค่ายเอาชวิตซ์ (Auschwitz) ในประเทศโปแลนด์

ภาพที่ 6 ป้ายหินอ่อนจารึกข้อความระลึกถึงชาวยิวในฝรั่งเศส
อยู่บริเวณทางเข้าสถานีการโตสแตร์ลิตซ์

สถานีการ์ โดสแตรลิตซ์/Gare d'Austerlitz (สาย 5 และ 10) เมื่อเดินออกจากสถานีรถไฟใต้ดิน เพื่อเดินมายังสถานีรถไฟสายหลัก ก็จะพบกับข้อความที่สื่อถึงความน่าสะพรึงของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่กองทัพทหารนาซีกระทำต่อชาวยิว บริเวณกำแพงทางเข้าสถานีมีป้ายระลึกถึงชาวยิวที่จากหินอ่อนติดตั้งอยู่ เนื้อหาในป้ายถ่ายได้ทอดความรู้สึกทั้งหมดออกมา

“ในวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1941 ชายชาวยิวทั้งหมด 3,700 คน และระหว่างวันที่ 19 ถึง 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1942 ชาวยิว 7,800 คน เป็นเด็ก 4,000 คนในสนามแข่งจักรยานฤดูหนาวทั้งหมดถูกจับมาจากรอบเขตปารีส และนำตัวมาขึ้นรถไฟ ณ สถานีปารีส-ออสแตรลิตซ์ เพื่อส่งไปยังค่ายกักกันในเมืองปิติวีเยร์และเมืองโบน-ลาโรลองด์ ก่อนถูกส่งตัวไปกักกันและสังหารที่เมืองเอาชวิตส์ การจับกุมเป็นไปตามคำสั่งของกองทัพเยอรมัน พวกเขาถูกจับกุมโดยกองตำรวจประจำการที่เรียกตัวเองว่า “คณะรัฐบาลแห่งรัฐฝรั่งเศส” เราจะไม่มันลิม!”¹⁰

ชาวยิวสัญชาติฝรั่งเศสถูกส่งตัวจากสถานีรถไฟการ์ โดสแตรลิตซ์ ไปยังค่ายกักกันในเขตปริมณฑลของเมืองออร์เลอองระหว่างปี ค.ศ. 1939-1945 ภายใต้การดูแลของทหารฝรั่งเศสและภายใต้การควบคุมของทหารเยอรมัน (Delta Arts, 2010, April 20)

สงครามโลกครั้งที่ 2 ไม่เพียงแต่นำความเสื่อมโทรมมาสู่โลกใบนี้เท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อรถไฟใต้ดินในกรุงปารีสด้วย สถานีบางแห่งถูกปิดตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของสงคราม ในระหว่างนั้นรัฐบาลดำเนินนโยบายลดการเดินทางรถไฟใต้ดินในเส้นทางต่าง ๆ จึงมีสถานีรถไฟใต้ดินเพียง 85 แห่งที่เปิดให้บริการ นับจากการเข้าร่วมสงครามในเดือนกันยายน ค.ศ. 1939 มีสถานีรถไฟใต้ดินสามแห่งที่ไม่มีโอกาสเปิดประตูเพื่อต้อนรับผู้โดยสารอีกเลยจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ สถานีอาร์เซอนาล/Arsenal (สาย 5) สถานีชองปีเดอมาร์ส/Champs de Mars (สาย 8) และสถานีครัวร์ูม/Croix Rouge (สาย 10) ในภาษาฝรั่งเศสเรียกสถานีในลักษณะนี้ว่า “Station fantôme” หรือ “สถานีร้าง”

¹⁰แปลจากข้อความภาษาฝรั่งเศส ปรากฏในภาพที่ 6 ป้ายหินอ่อนจารึกข้อความระลึกถึงชาวยิวในฝรั่งเศสอยู่บริเวณทางเข้าสถานีการ์โดสแตรลิตซ์

ขณะที่สงครามโลกครั้งที่ 1 หรือมหาสงครามนั้นไม่ส่งผลรุนแรงต่อการให้บริการรถไฟใต้ดินนัก แต่เมื่อได้เป็นอริศัตรูกันแล้ว การกลับมาปรองดองกันเหมือนก่อนจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ก่อนเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1914 ในปารีสมีสถานีชื่อ สถานีอัลเลอมาญ/Allemagne (สาย 2) ซึ่งหมายถึงประเทศเยอรมัน และสถานีแบร์แลง/Berlin (สาย 13) ซึ่งเป็นชื่อเมืองสำคัญของประเทศเยอรมันในขณะนั้น เมื่อสงครามเริ่มขึ้นรัฐบาลฝรั่งเศสจึงได้เปลี่ยนชื่อสถานีที่เกี่ยวข้องกับประเทศเยอรมัน โดยสถานีแห่งแรกเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีโฌแรส์/Jaurès เพื่ออุทิศให้กับนักการเมืองนามว่า Jean Jaurès ซึ่งถูกฆาตกรรมก่อนหน้านั้นเพียงไม่กี่วัน สำหรับสถานีที่สองเปลี่ยนชื่อเป็นสถานีเลียเยช/Liège ชื่อนี้มาจากเมืองในประเทศเบลเยียมซึ่งถูกกองทัพเยอรมันบุกยึดหลังประกาศสงครามไม่นาน ประเทศฝรั่งเศสต้องการเชิดชูความกล้าของผู้พลีชีพที่ออกมาต่อต้านกองทัพเยอรมัน

5. ชื่อสถานีที่มาจากชื่อวีรบุรุษในสงคราม

ในการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเพียงอย่างเดียว สิ่งหนึ่งที่มีการปฏิวัติครั้งนี้ได้สร้างคุณูปการต่อคนทั่วโลกคือการประกาศสิทธิมนุษยชน ประเทศฝรั่งเศสเป็นผู้นำที่ค่านึงคุณค่ามนุษย์ หากเดินไปตามถนนหรือมองไปบนตึกต่างๆ ของประเทศนี้จะมีมองเห็นป้ายจารึกชื่อของบุคคลสำคัญหรือวีรบุรุษผู้ทำประโยชน์ต่อแผ่นดิน จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ชื่อของผู้คนเหล่านั้นจะปรากฏเป็นชื่อสถานีรถไฟใต้ดิน

สถานีแอ็กแซลมองส์/Exelmans (สาย 9) สถานีนี้ชวนให้นึกถึงวีรบุรุษอย่างท่านเคาต์เรมี อีสลิดอร์ แอ็กแซลมองส์ (Rémi Isidore Exelmans) ท่านเป็นนายพลประจำเหล่าทหารม้า เป็นขุนศึกคนสำคัญของจักรพรรดิโปเลียนที่ 1 เข้าร่วมรบครั้งสุดท้ายในสมรภูมิแห่งร็อคกองกูร์ซึ่งปะทะกับกองกำลังของอาณาจักรปรัสเซียในปี ค.ศ. 1815 แม้ทัพผู้นี้ได้นำชัยชนะมาให้ฝ่ายฝรั่งเศส

สถานีโซเฟรีโน/Solferino (สาย 12) สถานีนี้ชวนให้ระลึกถึงชัยชนะของจักรพรรดิโปเลียนที่ 3 โดยกองทัพฝรั่งเศสมีชัยเหนือกองทัพในจักรพรรดิฟร็องซัวส์-โจเซฟแห่งออสเตรีย ณ สมรภูมิแห่งโซเฟรีโน แคว้นลอมบาร์ดี ประเทศอิตาลี ในวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 1859 สมรภูมิดังกล่าวในครั้งนี้นำให้เกิดการจัดตั้งสภาชาติ

สถานีโกโลแนล ฟาเบียง/Colonel Fabien (สาย 2) สถานีนี้นำชื่อนายทหารฝรั่งเศสที่ทำงานเป็นสายลับในขบวนการเสรีฝรั่งเศส (la Résistance) มาตั้งเป็นชื่อสถานี ขบวนการใต้ดินนี้มีภารกิจในการกอบกู้อิสรภาพของประเทศให้พ้นจากการปกครองของเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 2 หากเห็นชื่อสถานี Trinité-D’Estienne d’Orves, Charles Michel, Corentin Celton, Guy Môquet, Jacques Bonsergent, Corentin Cariou และ Marx Dormoy ให้อู้ในทันทีว่าเป็นชื่อของผู้ร่วมขบวนการเสรีฝรั่งเศส

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คงปฏิเสธไม่ได้ว่าประเทศฝรั่งเศสได้ให้ความสำคัญกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อย่างมาก ทั้งแนวคิดวิธีการและการลงมือปฏิบัติ โดยนำมาหลอมรวมกับการขนส่งมวลชนอันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตจนกลายเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งและสะท้อนให้เห็นความเป็นชาตินิยมตามแบบฉบับฝรั่งเศสโดยแท้

บทสรุป

การศึกษาครั้งนี้จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์และเทคโนโลยีอยู่เป็นเส้นขนานกันมาเสมอ สามารถกล่าวได้ว่ารถไฟใต้ดินในกรุงปารีสไม่ได้เป็นเพียงเครือข่ายรถไฟใต้ดินหรือลอยฟ้าที่ให้บริการในเมือง ระหว่างเมืองและชานเมือง รถไฟใต้ดินยังป็นดัชนีที่สะท้อนถึงอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ ชื่อสถานีถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่จะช่วยย้ำความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศและความหมายระดับชาติ

แนวคิดเรื่อง “ชาติ” ไม่ได้เป็นหัวข้อที่สอดแทรกในการสอนภาษา วัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้ยังสัมพันธ์กับสาขาสังคมวิทยาด้วย ดังปรากฏในงานเขียนว่าด้วยกระแสความคิดทางสังคมวิทยาในบริบทฝรั่งเศสของนักสังคมวิทยานามว่ามิเชล ลาลมองท์ ผู้เชี่ยวชาญสังคมวิทยาแรงงานผู้นี้ได้เสนอว่า ตั้งแต่ครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นยุคของการเร่งแสวงหาความก้าวหน้าทางวิชาการ เริ่มจากเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการว่าด้วยสถานภาพของการศึกษาประวัติศาสตร์ บทบาทของวิทยากรกับคุณธรรมจริยธรรมและมาจนถึงการก่อร่าง

สร้างตัวของ “สังคมวิทยา” (Lallement, 1993, p. 111) แนวคิดเรื่อง “ชาติ” กลับมามีพลวัตในสังคมฝรั่งเศสอีกครั้งเนื่องจากอิทธิพลของแผนพัฒนาเศรษฐกิจของเยอรมันและสหรัฐอเมริกา การก่อตั้งพรรคการเมืองแนวสังคมนิยมประชาธิปไตย การถดถอยของกลุ่มเสรีนิยม การเติบโตของรัฐชาติและการควบคุมโดยรัฐได้ก่อให้เกิดพื้นฐานแนวคิดทางประวัติศาสตร์ในยุคคฝนและนำมาซึ่งวิธีพินิจพิเคราะห์ด้วยมุมมองที่หลากหลาย มิเชล ลาลมองท์ได้ยกตัวอย่างให้เห็นว่าการณีสงครามฝรั่งเศส-เยอรมันและสภาพของดินแดนในแถบอัลซาสและลอเรนนั้นก่อให้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางปัญญาใหม่ๆ ว่าด้วยแนวคิดเรื่องชาติ จากแนวความคิดในยุคคฝนนั้นพัฒนาไปสู่วิวาทะทางความคิดเกี่ยวกับบรรณกรรมของบัลซัคและข้อเขียนทางสังคมศาสตร์หรือกระแสความคิดแนวปฏิฐานนิยมในประเทศฝรั่งเศส (Lallement, 1993, pp. 111-113)

ขณะเดียวกัน เฮอเบิร์ต สเปนเซอร์ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาวิวัฒนาการได้มองเห็นความสัมพันธ์ของรัฐชาติและความเจริญโดยวิเคราะห้สังคมผ่านความเคลื่อนไหวของตรรกะในสังคมที่ฝ่าย “ทหาร” มุ่งต่อฝ่าย “อุตสาหกรรม” ด้วยอาศัยเครื่องมือทางชาติพันธุ์และผลทางประวัติศาสตร์ (Lallement, 1993, p. 115) เมื่อกองทัพในฐานะตัวแทนแห่ง “รัฐ” จะเชิดชู “ชาติ” ด้วย “เทคโนโลยี” รถไฟใต้ดินจึงถือกำเนิดขึ้น อุตสาหกรรมเหล็กกล้าที่นำมาสร้างตุ้รถไฟ รางรถไฟ อุโมงค์และสะพานได้เข้าสู่กระบวนการสร้างชาติ “ชื้อสถานี” จึงได้รับการคัดสรรเพื่อการประกอบสร้างการเชิดชูชาติ จึงเป็นไปได้ที่จะบอกว่าชื้อสถานีรถไฟใต้ดินในปารีสเหล่านี้เป็นตัวละครในวรรณกรรมสรรเสริญประเทศที่แฝงไว้ด้วยอุดมคติรักชาติ

ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ทำให้บริการรถไฟใต้ดินและรถไฟลอยฟ้าชื้อสถานีรถไฟเหล่านี้ได้สะท้อนอะไรให้เราเห็นบ้าง รัฐชาติได้ให้คุณค่าหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการตั้งชื้อสถานีรถไฟเหล่านี้ มากน้อยเพียงใด หากได้มีการศึกษาต่อไปจะทำให้ภาพของการศึกษาภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ผ่านชื้อสถานีที่นั้นสมบูรณ์มากขึ้น

ทำยนี้ ผู้เขียนใคร่ขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.ณิลล์ เดอลูซ แห่งสถาบัน INALCO กรุงปารีส ผู้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับการเปลี่ยนชื่อสถานีรถไฟใต้ดิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิกรานต์ นามผาดอน และผู้ช่วยศาสตราจารย์เจลิเมเกียรติ มินา ที่กรุณาช่วยแปลบทความนี้ด้วยความยินดี

เอกสารอ้างอิง

- กันตพงศ์ จิตต์กล้า. (2553). *เอกสารประกอบการสอนวิชาการแปลฝรั่งเศสขั้นแนะนำ*.
 ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ชนยา ตำนสวัสดิ์ สิริจิตต์ เดชอมรชัย และจุฑามาศ ประมูลมาก. (2554). การเปลี่ยนแปลง
 เนื้อหาวัฒนธรรมในแบบเรียนภาษาฝรั่งเศสสำหรับชาวต่างชาติ. *วารสาร
 มนุษยศาสตร์วิชาการ*, 18 (1), 98-112.
- ชอทอง บรรจงสวัสดิ์. (2560). ลัญญะนอกบริบทกับการสื่อความเป็นไทยในต่างแดน:
 กรณีของป้ายร้านอาหารไทยในปารีส. *มนุษยศาสตร์สาร*, 18 (1), 88-112.
- ธีระ รุ่งธีระ. (2554). ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากคำเรียกสีในภาษาฝรั่งเศส.
วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 33 (2), 271-290.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *การปฏิบัติสัญลักษณ์ของโซซูร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสม์*.
 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2547). การตั้งชื่อท้องที่ของไทย. *มณีปิ่นนิพนธ์ :
 รวบรวมบทความด้านภาษาวรรณคดี และวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัทัญญา เล่ห์กัน และ รัตนา จันท์เทาว์. (2560). ที่มาภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่ออำเภอ
 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*, 34(3), 100-117.
- Association des Amis de Pierre Béarn. (2012, April 10). *Pierre Béarn et son siècle*
 [Pierre Béarn and his century] Retrieved from [http://pierrebearn.free.fr/
 index.htm](http://pierrebearn.free.fr/index.htm)

- Berthet, A., Hugot, C., Kizirianm V., Sampsonism B., & Waebdrendries, M. (2006). *Alter Ego A1-Méthode de français* [Alter Ego A1-French manual]. Paris : Hachette Français Langue Étrangère.
- Capelle, G., Cavalli, M., & Gidon, N. (1994). *Fréquence jeunes-Méthode de français 2* [Fréquences Jeunes 2-French manual]. Paris : Hachette FLE.
- Capelle, G., & Capelle, J. (1969). *La France en direct-Méthode de français 1* [La France en direct 1-French manual]. Paris : Librairie Hachette.
- Capelle, G., & Menand, R. (2017). *Le nouveau taxi-Méthode de français-Livre 1* [Le nouveau taxi Book 1-French manual]. Paris : Hachette Français Langue Étrangère.
- Collectif Larousse. (1997). *Le Petit Larousse : Dictionnaire encyclopédique* [Le Petit Larousse: Encyclopedic Dictionary]. Paris : Larousse.
- Costet, R. (2002). *Siam et Laos: Histoire de la mission* [Siam and Laos: History of the mission]. Colombes: INDICA.
- Coÿne, G., & Lesieur, L. (1986). Éducation du citoyen - Un service public : la RATP [Civic Education: a public service: the RATP]. *La Petite lucarne*. TDC 410. 1-7.
- Delta Arts. (2010, April 20). *La gare d'Austerlitz* [Austerlitz Station]. Retrieved from <https://www.parisenimages.fr/fr/s-110187-la-gare-d-austerlitz/page/1>.
- Dhôtel, G. (1995). *Paris*. Toulouse: Édition Milan.
- Dumont, E. (2020, May 15). *C'est le Métro ou le Métro qui passe* [It's the Metro or the Metro that passes]. Retrieved from [https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3937184/f2 .image .r=M%C3%A9tro%20de%20Paris](https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3937184/f2.image.r=M%C3%A9tro%20de%20Paris).
- Éditions Canopé. (2020, May 11). *Une classe sous la IIIe République* [A classroom under the IIIrd Republic]. Retrieved from <https://www.reseau-canope.fr/virtualhis/pedagogie/Classe/co/ecole%20patriotisme.html>.

- Figuier, L. (1890). *Le chemin de fer métropolitain de Paris* [The subway of Paris]. *La Science illustrée: journal hebdomadaire*. Le 29 novembre 1890. 49–52.
- Giradet, J., & Cridlig, J.M. (1996). *Panorama de la langue française–Méthode de français 2* [Panorama of French Language–French manual]. Paris: CLE International.
- Lallement, M. (1993). *Histoire des idées sociologiques; tome 1 des origines à Weber* [History of sociological ideas; tome 1 from origins to Weber]. Paris : Éditions Nathan.
- Lavis, É. (1887). *Tu seras soldat : Histoire d'un soldat français–Récits et leçons patriotiques d'instruction et d'éducation militaires* [You will be a soldier: The story of a French soldier–Stories and patriotic lessons of military instruction and education]. Paris : Librairie classique Armand Colin et Cie.
- Librairie Larousse. (1980). *Histoire de France en bandes dessinées : de Bonaparte à Louis-Philippe* [History of France in comics: from Bonaparte to Louis-Philippe]. Paris: Larousse.
- _____. (1980). *Histoire de France en bandes dessinées : de la Révolution de 1848 à la IIIe République* [History of France in comics: from the Revolution of 1848 to the Third Republic]. Paris: Larousse.
- _____. (1980). *Histoire de France en bandes dessinées : de la Grande Guerre à la Ve République* [History of France in comics: from the Great War to the Fifth Republic]. Paris: Larousse.
- Lucci, V. (1998). *Des écrits dans la ville : sociolinguistique d'écrits urbains : l'exemple de Grenoble* [Writings in the city: sociolinguistics of urban writings: the example of Grenoble]. Paris : L'Harmattan.
- Marseille, J., & Laneyrie-Dagen, N. (1991). *Les grands événements de l'histoire de France* [The major events in the history of France]. Paris: Larousse.

- Milliot, V., & Minard, P. (2018). *La France d'Ancien Régime* [France of the Old Regime]. Malakoff : Armand Colin.
- Monnerie, A. (1996). *La France aux cent visages* [France with a hundred faces]. Paris: Didier, 1996.
- Pourcher, Y. (2020, May 10). *Les clichés de la Grande Guerre* [Print of the Great War]. *Terrain* [En ligne], 34 | mars 2000. Retrieved from <https://doi.org/10.4000/terrain.1027>.
- RATP. (2008, November 2). *Métro parisien* [Metro in Paris]. Retrieved from <https://www.ratp.fr/> : Transport en Ile de France, nous connaître, consulté le 2 novembre 2008.
- Reverso Dictionnaire. (2020, May 25). *Patriotisme* [Patriotism] Retrieved from <https://dictionnaire.reverso.net/francais-definition/patriotisme>.
- Robichon, F. (1998). *L'armée française vue par les peintres* [The French army seen by painters]. Paris: Herscher/Ministère de la Défense.
- Robert, P. (2011). *Le Petit Robert ; Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* [Le Petit Robert; Alphabetical and analogical dictionary of the French language]. Paris : Dictionnaire Le Robert.
- Thiessé, L. (1817). *Manuel des braves ou victoires des armées françaises en Allemagne, en Espagne, en Russie, en France, en Hollande, en Belgique, en Italie, en Égypte, etc.* [Manual of the brave or victories of the French armies in Germany, Spain, Russia, France, Holland, Belgium, Italy, Egypt, etc.]. Paris : Chez Plancher.
- Vessillier-Réssi, M. (2020, May 1). *Métro-boulot-dodo* [Metro-Work-Sleep]. Retrieved from <https://www.histoire-en-citations.fr/citations/mai-68-metro-boulot-dodo>.

- Wikimedia Commons. (2010, April 20). *Photo Austerlitz*. Retrieved from https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plaque_D%C3%A9part%C3%A9s,_Gare_de_Paris-Austerlitz.jpg.
- Wikipedia contributors. (2020, January 7). *Le Départ des poilus, août 1914* [Departure of the Infantrymen, August 1914]. Retrieved from https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Le_D%C3%A9part_des_poilus,_ao%C3%BBt_1914&oldid=934679117.
- Wikipédia, l'encyclopédie libre. (2014, March 27). *Bataille de Verdun* [Battle of Verdun]. Retrieved from http://fr.wikipedia.org/w/index.php?title=Bataille_de_Verdun&oldid=168860051.